ЮБИЛЕЙНА МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ТУРИЗМЪТ В ЕПОХА НА ПРЕХОДИ: ЗНАНИЯ, ПОЛИТИКИ И УСТОЙЧИВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ

Сборник с доклади

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ЦЕНОВ" СВИЩОВ

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Почетен председател:
Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Съ-Председатели:

Доц. д-р Любка Илиева – Ръководител на катедра
„Икономика и управление на туризма“
Проф. д-р Марияна Божинова

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Любка Илиева – председател
Доц. д-р Петя Иванова
Доц. д-р Тихомир Личев
Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова
Ас. д-р Йоана Константинова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Доц. д-р Любка Илиева – председател
Доц. д-р Петя Иванова
Доц. д-р Тихомир Личев
Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова

СЕКРЕТАРИАТ

Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова
Ас. д-р Йоана Константинова

ISBN 978-954-23-2652-6

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – СВИЩОВ
ФАКУЛТЕТ „ПРОИЗВОДСТВЕН И ТЪРГОВСКИ БИЗНЕС”
КАТЕДРА „ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА”

ЮБИЛЕЙНА МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ТУРИЗМЪТ В ЕПОХА НА ПРЕХОДИ: ЗНАНИЯ, ПОЛИТИКИ И УСТОЙЧИВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ

19 – 20 юни 2026 г.

10 ГОДИНИ

Катедра „Икономика и управление на туризма”

Академично издателство „Ценов” – Свищов
2026

Кръглата маса се посвещава на 90-годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов и 10-годишнината на катедра „Икономика и управление на туризма”.

Докладите в сборника са анонимно рецензирани от Редакционен съвет.

Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

© АИ „Ценов“, Свищов, 2026
ISBN 978-954-23-2652-6

СЪДЪРЖАНИЕ

КАТЕДРА „ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА“
Десетилетие на академично развитие, научни постижения и професионална реализация
Доц. д-р Любка Илиева 11

ПОЛИТИКИ, РЕГУЛАТОРНИ РАМКИ, ИКОНОМИКА И СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА В УСЛОВИЯТА НА ТРАНСФОРМАЦИИ

Предизвикателства пред туризма на България
Проф. д-р Стоян Петков Маринов 21

Публични политики за устойчиво управление на обекти на културното наследство
Проф. д-р Маргарита Богданова 31

Политики за развитие на устойчив културен туризъм
Проф. д.н. Таня Парушева 41

Предизвикателства пред туристически сезон 2026
Доц. д-р Красимира Янчева, ас. д-р Христина Сантана 48

Туризъм и геополитически въздействия – географски аспекти
Доц. д-р Тихомир Личев 63

Обществените поръчки в туризма – взаимодействие между знания, политики и устойчиви бизнес решения
Доц. д-р Галина Чиприянова, Красимир Парашкевов 75

Релацията „културен туризъм – културно наследство“
Доц. д-р Пенка Горанова 86

Професионалната счетоводна преценка в туристическите предприятия: между нормативното съответствие и управленската полезност на информацията
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова, студ. Василена Тодорова, студ. Димитър Димитров, студ. Евелина Радева, студ. Кристиан Иванов 94

Application of Lean Manufacturing Tools in Boxed Solutions for the Tourism Industry
Candidate of Pedagogical Sciences Protsenko Yulia Procenko
Lilya Idrisova, Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD 107

Политики за устойчив туризъм чрез проектно финансиране: Финансова ефективност на общинските инвестиции в инфраструктура
Ас. д-р Димчо Шопов 116

Кризата в Близкия изток – предизвикателства и възможности пред българския туризъм
Ас. д-р Тихомир Драганов.....128

Ролята на европейските програми за развитие на туристическия бизнес в България
Докторант Мария Павлова-Кондрова.....136

Териториална концентрация и регионални различия в развитието на балнео, СПА и уелнес туризма в България
Докторант Антоанета Христова.....144

Местното самоуправление като фактор за развитието на туризма
Докторант Ива Панайотова 156

Институционални и икономически ограничения при трансформацията на земеделски земи за нуждите на туристическата инфраструктура
Докторант Атанас Атанасов.....165

Потенциал за развитие на голф туризма в деветте туристически района на България
Докторант Незифе Бозова.....174

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ, ЗЕЛЕНА И КРЪГОВА ИКОНОМИКА, ГЕОПРОСТРАНСТВЕНИ АНАЛИЗИ И РЕСУРСЕН ПОТЕНЦИАЛ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ

From sustainable to regenerative tourism in the context of the blue economy
Доц. д-р Стефан Райчев 183

Синята икономика и устойчивият туризъм: възможности и предизвикателства
Доц. д-р Добринка Стоянова.....190

Съвременни измерения на социалноикономическата устойчивост в туризма
Доц. д-р Ваня Василева.....199

Развитие на районите през призмата на туризма
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков 207

Концептуализиране на геополитически сензитивни дестинации чрез спортен туризъм: по примера на Голанските възвишения
Доц. д-р Теодора Кирякова-Динева, докторант Уаел Муграби.....216

Изследване на нагласите към екологосъобразните решения в туризма
Гл. ас. д-р Павлин Павлов.....225

Храната като важен компонент на туристическото преживяване
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева 236

Връзка между туристическите пътувания и динамиката на потребителските цени в България
Докторант Никола Николов 244

Климатолечението в структурата на здравния туризъм: историческо развитие, научни школи и концептуално моделиране
Докторант Ваня Андонова..... 256

Кандидатурата за Европейска столица на културата като фактор за развитие на целогодишен туризъм в Бургас
Докторант Иван Гаврилов 268

Място на кръговата икономика в туристическия сектор
Докторант Виктория Джамбазка..... 277

ИНОВАЦИИ, ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИНТЕЛИГЕНТНИ РЕШЕНИЯ В ТУРИЗМА И УСЛУГИТЕ

Концептуална рамка за адаптация на туристическата система в условията на дигитална трансформация
Проф. д-р Велина Казанджиева, доц. д-р Георгина Луканова..... 287

Ролята на изкуствения интелект в развитието на смарт туризъм
Доц. д-р Елена Илиева, Павел Нончев 300

Бъдещето на туризма в епохата на преходи: между дигиталното и автентичното
Доц. д-р Любка Илиева..... 310

Приносът на цифровите иновационни мрежи към регионалното развитие
Доц. д-р Евелина Парашкевова..... 322

Детерминанти на онлайн пазаруването на туристически продукти в България
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 333

Влияние на дигиталната трансформация на туристическия пазар върху потребителското поведение
Доц. д-р Ваня Григорова..... 343

Иновационни възможности за развитие на туристическия бизнес – мрежови контекст
Доц. д-р Искра Пантелеева..... 353

Иновациите в контекста на туроператорската дейност
Доц. д-р Любомира Тодорова 363

Бариери пред дигиталната трансформация в хотелиерството: организационни, технологични и поведенчески аспекти
Гл. ас. д-р Галина Илиева 371

Ролята на дигитализацията в транспортното обслужване на туристите: нови технологии и приложения
Гл. ас. д-р Никола Гайдаров 381

Иновативни бизнес модели в хотелиерството: комбинация между лайфстайл, устойчивост и дигитално присъствие
Гл. ас. д-р Мира Джендова 390

Бизнес планиране в туризма в условията на изкуствен интелект – нови модели и предизвикателства
Гл. ас. д-р Маргарита Мишева 400

Иновационен модел за развитие на културния туризъм
Ас. д-р Йоана Константинова 412

От дигитална автоматизация към екосистемно управление: трансформация на бизнес моделите в хотелиерството
Докторант Агнес Бачева 420

Ролята на социалните мрежи при избора на туристическа дестинация сред младите хора
Студ. Павел Антонов Павлов 430

БИЗНЕС МОДЕЛИ, ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО, ПАЗАРИ И БРАНДИНГ В ТУРИЗМА И СВЪРЗАНИТЕ ИНДУСТРИИ

Развитие на туристическата индустрия в контекста на съвременните предизвикателства
Проф. д-р Цанко Стефанов 439

Българската индустрия и технологичните предизвикателства
Доц. д-р Сергей Найденов, доц. д-р Добрин Ганчев 448

Креативно управление на туристическите преживявания като фактор за конкурентоспособност на туристическите предприятия
Гл. ас. д-р Кристина Шопова 456

Методът на критичната точка в туристическия сектор – възможност за ефективни решения
Гл. ас. д-р Росен Колев 464

За идеята на туризма в луксозната индустрия
Гл. ас. д-р Иво Велинов 474

Културният туризъм: между наследството, преживяването и мотивацията
Гл. ас. д-р Пламен Петров 482

Търговски аспекти на селския туризъм в България
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 490

The Authenticity Paradox in the Age of Generative AI: Exploring the Impact of Synthetic Visual Content on Tourism Destination Branding
Ас. д-р Стелиана Василева 494

Бранд мениджмънт и корпоративна култура в многонационални компании в сектора на бизнес услугите
Докторант Петьо Божинов 503

Въздействие на дигиталните технологии върху трансформацията на туристическите предприятия
Докторант Теодора Попова 512

ХОТЕЛИЕРСТВО, РЕСТОРАНТЬОРСТВО И ТУРИСТИЧЕСКА АГЕНТСКА ДЕЙНОСТ: МОДЕЛИ НА УПРАВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ

Спортната анимация като фактор в туристическия бизнес
Доц. д-р Стела Касабова, ст. преп. д-р Радослав Николов 523

Счетоводната информация – важен фактор за успешно управление на предприятията в ресторантьорството
Доц. д-р Галя Стоянова Иванова-Кузманова 530

Управление и развитие на туроператорския бизнес – практически аспекти на облагането по ЗДДС и отражението върху рентабилността
Гл. ас. д-р Лиляна Бърдукова 538

Inventory Accounting in Tourism-Related SMES in Cameroon: Challenges for Cost Control and Sustainable Business Models
PhD student Tognang Kouaya Pretta Noella Rosevale 549

Предизвикателства и възможности пред развитието на голф туризма в България
Докторант Ангел Ангелов 557

Устойчивите практики на туристическите агенции в община Варна
Докторант Христина Петрова 566

Кетъринг обслужването като фактор за конкурентоспособността на туристическите събития
Докторант Цветелина Петрова 575

Директните плащания по Общата селскостопанска политика като инструмент за устойчиво развитие на хотелиерството и ресторантьорството
Докторант Снежана Парушева-Ламбева 584

ОБРАЗОВАНИЕ, ЧОВЕШКИ КАПИТАЛ, ОРГАНИЗАЦИОННА КУЛТУРА, КРИЗИ И АДАПТИВНИ СТРАТЕГИИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ

Знанието и неговото управление в контекста на туризма
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Стела Маринова 599

В преход към приобщаване: туризмът като арена на промяна в условия на различие
Доц. д-р Теодора Кирякова-Динева 609

Музеите като неформална учебна среда
Доц. д-р Петя Иванова, докторант Цветелина Телбис 618

Влиянието на организационната култура върху иновационното представяне на туристическите предприятия
Гл. ас. д-р Надежда Стефанова 627

Practices for developing employer branding in Black Sea coastal tourism
Гл. ас. д-р Христина Филипова, хон. ас. Яна Донева 634

Свищов във впечатленията на посетителите на града (1878–1912)
Преп. д-р Емилия Вачева 643

Финансовата грамотност като фактор за устойчивост на туристическия сектор: структурни ограничения, рискови канали и инструменти за въздействие
Докторант Шенай Шемсиева Раимова 651

Re-thinking sport tourism through stronger physical education and local community engagement
PhD student Wael Mugrabi 665

РАЗВИТИЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ИНДУСТРИЯ В КОНТЕКСТА НА СЪВРЕМЕННИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Проф. д-р Цанко Стефанов[1]
ВТУ „Св. С. Кирил и Методий“
https://orcid.org/0000-0003-4260-7970

Резюме: Докладът разглежда развитието на туристическата индустрия в контекста на съвременните икономически, социални, културни, екологични и политически предизвикателства. Анализирани са основните предпоставки, които влияят върху динамиката на туристическото развитие, както и комплексният характер на въздействията на туризма върху обществото, икономиката и природната среда. Специално внимание е отделено на социалните и културните ефекти от развитието на туризма, взаимоотношенията между туристите и местното население, както и на процесите на комерсиализация и трансформация на местните общности. Разгледани са етапите в развитието на туристическите дестинации и зависимостта между туристическото развитие, устойчивостта и управлението на ресурсите. В изследването се подчертава необходимостта от прилагане на балансирана туристическа политика, насочена към стимулиране на положителните ефекти и ограничаване на негативните последствия от туристическата дейност. Акцентира се върху значението на устойчивото развитие, адаптивното управление и съхраняването на природното и културното наследство като основа за дългосрочна конкурентоспособност на туристическата индустрия.

Ключови думи: туристическа индустрия, устойчиво развитие, туристически дестинации, социално-културни влияния, туристическа политика.

Въведение

Съвременната туристическа индустрия се развива в условията на динамични икономически, социални, технологични и екологични промени, които оказват съществено влияние върху туристическото търсене, предлагане и конкурентоспособността на туристическите дестинации. Туризмът се утвърждава като един от най-значимите сектори на световната икономика, създаващ условия за икономически растеж, заетост, инвестиции и развитие на регионите. Наред с положителните икономически ефекти, развитието на туристическата индустрия поражда и редица предизвикателства, свързани с опазването на природната среда, социално-културната идентичност и устойчивото използване на ресурсите.

В условията на глобализация и засилена конкуренция между туристическите дестинации все по-голямо значение придобива необходимостта от балансирано и устойчиво развитие на туризма. Това изисква задълбочено изследване на факторите и предпоставките, които влияят върху развитието

[1] c.stefanov@ts.uni-vt.bg

на туристическата индустрия, както и анализ на последствията от туристическата дейност върху местните общности и околната среда.

Целта на настоящия доклад е да се анализират основните предпоставки за развитие на туристическата индустрия и да се обоснове необходимостта от прилагане на ефективни механизми за управление и устойчиво развитие на туристическите дестинации. Специално внимание се отделя на икономическите, социалните, културните и екологичните аспекти на туристическото развитие, както и на влиянията на туризма върху различните пространствени равнища.

1. Класификация на предпоставките за развитие на туристическата индустрия

Развитието на туристическата индустрия е резултат от комплексното взаимодействие между икономически, социални, политически, културни, екологични и технологични фактори, които оказват влияние върху туристическото търсене, предлагане и конкурентоспособността на туристическите дестинации. В съвременните условия туризмът се утвърждава като един от най-динамично развиващите се сектори на световната икономика, оказващ значително въздействие върху регионалното развитие, заетостта, инвестиционната активност и международния обмен. Глобализацията, дигитализацията и променящите се потребителски нагласи трансформират туристическата индустрия и поставят нови изисквания към управлението на туристическите ресурси и дестинации.

В зависимост от сферата на проявление предпоставките за развитие на туризма могат да бъдат класифицирани като икономически, социални, културни, екологични, физически, технологични и политически. Подобна класификация създава възможност за по-задълбочено изследване на причинно-следствените връзки и за разработване на механизми за управление и мониторинг на туристическото развитие (Воденска & Асенова, 2011). В същото време тя позволява да бъдат анализирани както преките, така и косвените ефекти от развитието на туризма върху местната икономика, социалната среда и природните ресурси. Туризмът е чувствителен към динамиката на глобалните процеси – икономически кризи, пандемии, военни конфликти, климатични промени и технологични трансформации, което налага необходимостта от гъвкаво и адаптивно управление на туристическата индустрия (Воденска & Асенова, 2011) (табл. 1).

Политическите предпоставки за развитие на туризма са свързани с вътрешната и външната политическа стабилност на държавата, нивото на сигурност и ефективността на институционалната среда. Туристическата индустрия е изключително чувствителна към политически кризи, военни конфликти, терористични заплахи и социални напрежения, които могат да доведат до рязко намаляване на туристическите потоци и влошаване имиджа

на дестинацията. В съвременните условия сигурността се превръща в ключов фактор за конкурентоспособността на туристическите дестинации. Туристите и туроператорите предпочитат дестинации с предвидима политическа среда, развита инфраструктура и ефективна система за обществен ред и здравеопазване. Наред с това политическите решения оказват влияние върху инвестиционния климат, развитието на транспортната инфраструктура, визовите режими и международното сътрудничество в сферата на туризма.

Таблица 1
Основни предпоставки за развитие на туристическата индустрия

Вид предпоставки	Основни характеристики	Потенциални положителни ефекти	Потенциални негативни ефекти
Политически	Сигурност, стабилност, държавна политика	Повишен туристопоток, инвестиции	Спад на туристите при конфликти
Икономически	Доходи, инвестиции, инфраструктура	Заетост, икономически растеж	Инфлация, зависимост от туризма
Социални	Демография, заетост, образование	Социална интеграция, нови работни места	Социално напрежение, миграция
Културни	Традиции, наследство, идентичност	Културен обмен, популяризация	Комерсиализация, загуба на автентичност
Екологични	Природни ресурси и среда	Опазване на природата	Свръхнатоварване, замърсяване

Източник: (Авторова разработка на основата на Воденска и Асенова (2011), Бъчваров и Тончев (2000), Костов (2003)

Особено важно значение за развитието на туристическата индустрия имат ***икономическите предпоставки***. Туризмът се разглежда като фактор за икономически растеж, създаване на заетост и генериране на валутни приходи. Той оказва мултиплициращ ефект върху редица икономически дейности – транспорт, строителство, търговия, хранително-вкусова промишленост, информационни технологии и услуги. На регионално ниво туризмът стимулира изграждането на техническа и социална инфраструктура, повишава инвестиционната активност и съдейства за икономическото оживление на периферни райони. Наред с положителните ефекти обаче съществуват и редица негативни икономически последици, свързани със зависимостта на местната икономика от туристическия сектор, сезонността на заетостта, изтичането на капитали към външни инвеститори и повишаването на цените на недвижимите имоти и услугите. В някои случаи прекомерната концентрация на туристическа дейност води до структурни

деформации в местната икономика и до изоставяне на традиционни икономически дейности.

Социалните предпоставки за развитие на туризма са свързани с демографските характеристики, образователното равнище, заетостта, качеството на живот и социалната структура на населението. Туризмът оказва пряко влияние върху начина на живот и социалните отношения в приемащите общности. В туристическите райони често се наблюдава промяна в трудовата заетост, потребителските навици и социалната динамика. Туристическата индустрия създава възможности за нови работни места, предприемачество и ограничаване на миграцията към големите градове. В същото време прекомерната туристическа концентрация може да доведе до социално напрежение, пренаселеност, повишаване цените на услугите и конфликти между туристите и местното население. В редица популярни туристически дестинации се наблюдават прояви на ксенофобия, социална поляризация и недоволство от негативните последствия на масовия туризъм.

Културните предпоставки за развитие на туризма са свързани с наличието на културно-историческо наследство, традиции, обичаи, фестивали, архитектурни паметници и местна идентичност. Културният капитал на дестинацията е сред основните фактори за формиране на уникален туристически продукт и конкурентни предимства. В условията на глобализация културният туризъм придобива все по-голямо значение като средство за съхраняване и популяризиране на местната идентичност. В същото време комерсиализацията на културните ресурси може да доведе до загуба на автентичност и превръщане на традициите в туристически спектакъл. Поради това устойчивото управление на културното наследство изисква балансиран подход между икономическата ефективност и съхраняването на културните ценности.

Екологичните предпоставки за развитие на туризма се свързват с природните ресурси, климатичните условия и качеството на околната среда. Природната среда е основен ресурс за развитие на редица видове туризъм – морски, планински, екологичен, селски и приключенски туризъм. Влошаването на екологичното състояние, замърсяването и климатичните промени оказват негативно влияние върху туристическата привлекателност на дестинациите. В тази връзка все по-голямо значение придобиват концепциите за устойчив и „зелен“ туризъм, насочени към опазване на природните ресурси и ограничаване на екологичния натиск върху туристическите територии.

Технологичните предпоставки за развитие на туризма се проявяват чрез навлизането на дигитални технологии, онлайн платформи, социални мрежи, системи за електронни резервации и интелигентни туристически услуги. Дигитализацията трансформира начина, по който туристите планират, резервират и потребяват туристически услуги. Съвременните информационни технологии повишават достъпността на туристическите продукти, улесняват комуникацията между участниците в туристическия

процес и подобряват маркетинга на туристическите дестинации. Наред с предимствата обаче дигитализацията създава и нови рискове, свързани с киберсигурността, технологичната зависимост и необходимостта от постоянни инвестиции в иновации и човешки капитал.

Особено чувствителен остава въпросът за съхраняването на традиционната култура и местната идентичност в условията на масовия туризъм. Комерсиализацията на културните събития, традиции и обичаи често води до създаване на псевдокултурни продукти, лишени от автентичност и реална културна стойност. В този контекст възниква необходимостта от постигане на устойчив баланс между икономическите ползи от туристическата дейност и опазването на културното наследство и социалната идентичност на приемащите общности. Устойчивото развитие на туризма предполага не само рационално използване и съхраняване на природните ресурси, но и защита на културната среда, местните традиции и обществените ценности. При наличие на ефективно управление, стратегическо планиране и отговорна туристическа политика туризмът може да се превърне в значим фактор за насърчаване на културния обмен, междуетническия диалог и международното сътрудничество, като едновременно с това допринася за дългосрочното социално и икономическо развитие на туристическите дестинации.

2. Влияние на туристическата индустрия върху развитието на туристическите дестинации

Развитието на туристическата индустрия оказва комплексно въздействие върху туристическите дестинации, като променя икономическата структура, социалната среда, културната идентичност и пространствената организация на територията. Туризмът се разглежда като динамичен процес, който генерира както положителни икономически и социални ефекти, така и редица рискове, свързани с прекомерното натоварване на ресурсите, социалната трансформация и екологичния натиск (Воденска & Асенова, 2011). Влиянията на туризма се проявяват на различни пространствени равнища – глобално, национално, регионално и локално, като едно и също въздействие може да бъде оценявано различно в зависимост от мащаба и спецификата на туристическата дестинация.

Социалните и културните влияния на туризма намират най-ясен израз във взаимоотношенията между туристите и местното население. В началните етапи от развитието на туризма отношенията обикновено се характеризират с ентусиазъм и положително отношение към посетителите, тъй като местната общност възприема туризма като източник на доходи, заетост и социално развитие. С разрастването на туристическата дейност обаче постепенно се засилва комерсиализацията на отношенията, а туристическата дестинация започва да се трансформира в икономическо пространство,

подчинено на потребностите на туристическия пазар (Бъчваров & Тончев, 2000).

В тази връзка особено значение придобива концепцията на Butler (1980) за жизнения цикъл на туристическата дестинация, според която развитието на туризма преминава през няколко основни етапа – изследване, включване, развитие, укрепване, застой и упадък (Butler, 1980). В етапа на изследване туристите са малко на брой, а контактите с местното население са непосредствени и автентични. Туристите проявяват интерес към местната култура, традиции и начин на живот, а влиянията върху средата са сравнително ограничени. В следващия етап – включване – местната общност започва активно да участва в туристическата дейност, като се разширява туристическото предлагане и се изграждат първите елементи на туристическата инфраструктура.

Най-съществени промени настъпват в етапа на развитие, когато броят на туристите значително нараства и туризмът постепенно се превръща в основен икономически сектор за дестинацията. Появяват се големи туристически комплекси, увеличава се ролята на туроператорите и външните инвеститори, а пространственият облик на дестинацията се променя. На този етап често се наблюдава отслабване на връзката между туристите и местното население, тъй като туристическото обслужване се професионализира и в сектора започват да се включват външни работници и капитали. Това води до постепенно намаляване на автентичността и до трансформация на местната културна среда (Воденска & Асенова, 2011).

В етапите на укрепване и застой туристическата дестинация достига своя капацитет, а в определени периоди дори го надвишава. Настъпват процеси на свръхурбанизация, пренаселеност, натоварване на инфраструктурата и повишен натиск върху природните ресурси. Появяват се социални и екологични проблеми, свързани с шум, замърсяване, транспортни затруднения и намаляване качеството на живот на местното население. В условията на силна конкуренция туристическите предприятия често са принудени да намаляват цените, което влияе върху качеството на туристическия продукт и устойчивостта на дестинацията. Ако в този етап не бъдат предприети мерки за обновяване и диверсификация на туристическото предлагане, настъпва период на упадък (Butler, 1980).

Паралелно с модела на Butler, важно значение има и моделът на Doxey, който анализира социално-психологическите реакции на местното население към развитието на туризма. Според него отношенията между местната общност и туристите преминават през етапите на еуфория, апатия, раздразнение и антагонизъм (Doxey, 1976). В началния етап местните жители възприемат туристите позитивно и ги приемат като фактор за икономическо развитие. С разрастването на туристическата индустрия обаче отношенията стават по-формални, а впоследствие се появява раздразнение, породено от претоварването на средата, промените в начина на живот и усещането за

загуба на контрол върху местното пространство. В крайната фаза – антагонизъм – местното население започва да възприема туристите като причина за социални, икономически и екологични проблеми.

Особено силно влияние туризмът оказва върху социалната структура и жизнения стандарт на приемащите общности. Развитието на туристическата индустрия създава нови възможности за заетост, предприемачество и инвестиции, но едновременно с това поражда риск от социално неравенство, зависимост от сезонна заетост и прекомерна икономическа зависимост от туристическия сектор (Костов, 2003). В редица дестинации се наблюдава процес на „туристификация“, при който местната икономика и градска среда се ориентират предимно към потребностите на туристите, което води до промени в цените на недвижимите имоти, структурата на услугите и начина на живот на местното население.

Наред със социалните и икономическите влияния, туризмът оказва значително въздействие и върху природната среда. Интензивното туристическо развитие често води до прекомерно използване на природните ресурси, замърсяване, ерозия на територииите и нарушаване на екологичното равновесие. Това е особено характерно за масовите морски и планински курорти, където високата концентрация на туристи създава сериозен натиск върху екосистемите и инфраструктурата (Воденска & Асенова, 2011). В този контекст устойчивото развитие на туризма предполага прилагане на интегрирани политики за управление на туристическите дестинации, насочени към балансиране между икономическата ефективност, социалната устойчивост и опазването на природната и културната среда.

Съвременните тенденции в развитието на туризма поставят акцент върху необходимостта от стратегическо планиране, дигитализация, устойчиво управление на ресурсите и активно участие на местните общности в процеса на туристическо развитие. Все по-голямо значение придобиват алтернативните форми на туризъм – културен, екологичен, селски, винен и приключенски туризъм, които се разглеждат като възможност за ограничаване на негативните ефекти на масовия туризъм и за създаване на по-висока добавена стойност за местните икономики (Горчева & Краева, 2008). Устойчивостта на туристическите дестинации зависи от способността им да съхраняват своята идентичност, конкурентоспособност и ресурсен потенциал в дългосрочен план.

Заключение

Съвременното развитие на туристическата индустрия е резултат от сложното взаимодействие между икономически, социални, културни, политически, екологични и технологични фактори, които оказват пряко влияние върху конкурентоспособността и устойчивостта на туристическите дестинации. Туризмът се утвърждава като стратегически сектор с важно

значение за икономическия растеж, заетостта, регионалното развитие и международния обмен, но едновременно с това поражда и редица предизвикателства, свързани с опазването на природната среда, социалната стабилност и културната идентичност на местните общности.

Изследването показва, че влиянията на туризма имат комплексен и многостранен характер, като могат да бъдат както положителни, така и негативни в зависимост от пространствения мащаб, етапа на развитие на дестинацията и ефективността на туристическата политика. В началните етапи от развитието на туризма доминират положителните ефекти – разкриване на нови работни места, подобряване на инфраструктурата, активизиране на местната икономика и създаване на възможности за социално и културно развитие. С нарастването на туристическите потоци обаче се засилват и негативните последици, свързани със свръхнатоварване на природната и социалната среда, комерсиализация на културното наследство, социално напрежение и загуба на автентичност на туристическите дестинации.

В условията на глобализация, дигитализация и засилена международна конкуренция все по-голямо значение придобива необходимостта от устойчиво и стратегически ориентирано управление на туристическото развитие. Това предполага прилагане на интегрирани политики, насочени към балансиране между икономическата ефективност, социалната устойчивост и опазването на природните и културните ресурси. Особено важно е активното участие на местните общности в процесите на планиране и управление на туризма, тъй като именно местната идентичност, културното наследство и качеството на жизнената среда формират дългосрочната конкурентоспособност на туристическите дестинации.

В заключение може да се обобщи, че устойчивото развитие на туристическата индустрия изисква дългосрочна визия, адаптивно управление и ефективна координация между публичния сектор, бизнеса и местните общности. Само при наличие на балансиран подход към туристическото развитие могат да бъдат ограничени негативните ефекти и да се гарантира устойчиво използване на туристическите ресурси в интерес както на настоящите, така и на бъдещите поколения.

Използвана литература

Butler, R. V. (1980). The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources. Canadian Geographer, 24(1), 5–12.

Бъчваров, М., & Тончев, Ц. (2000). Основи на туризма. София: Тилия.

Воденска, М., & Асенова, М. (2011). Въведение в туризма. София: Матком.

Горчева, Т., & Краева, В. (2008). Маркетинг в туризма. Велико Търново: Фабер.

Doxey, G. V. (1976). A Causation Theory of Visitor–Resident Irritants: Methodology and Research Inferences. In Proceedings of the Travel Research Association Sixth Annual Conference (pp. 195–198). San Diego, CA.

Костов, Ен. (2003). Сателитен баланс на туризма. София: УНСС.

Маринов, В. (1991). Към въпроса за теоретичния модел на рекреационното поведение. Годишник на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Книга 2, География, 83, 123–130.
.

DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY CHALLENGES

Prof. PhD Tsanko Iliev Stefanov[2]
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo
ORCID идентификатор https://orcid.org/0000-0003-4260-7970

Abstract: The report examines the development of the tourism industry in the context of contemporary economic, social, cultural, environmental, and political challenges. The main prerequisites influencing the dynamics of tourism development are analyzed, as well as the complex impacts of tourism on society, the economy, and the natural environment. Particular attention is paid to the social and cultural effects of tourism development, the relationships between tourists and local communities, and the processes of commercialization and transformation of local identities and traditions. The study explores the stages in the development of tourist destinations and the interdependence between tourism growth, sustainability, and resource management. The report emphasizes the need for a balanced tourism policy aimed at stimulating the positive effects of tourism while limiting its negative consequences. Special focus is placed on the importance of sustainable development, adaptive management, and the preservation of natural and cultural heritage as key factors for ensuring the long-term competitiveness and resilience of the tourism industry in a rapidly changing global environment.

Keywords: tourism industry, sustainable development, tourist destinations, socio-cultural impacts, tourism policy.

[2] c.stefanov@ts.uni-vt.bg